

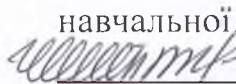
Київський національний університет театру, кіно і телебачення
імені І. К. Карпенка-Карого

Факультет театрального мистецтва

Кафедра театрознавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з науково-педагогічної та
навчальної роботи

 Інга Чхатарашвілі-Петраш

« 31 » 08 2026 рік

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ХУДОЖНІ СИСТЕМИ СВІТОВОГО ТЕАТРУ XX-XXI СТОЛІТТЯ

Рівня вищої освіти	<u>другий (магістерський)</u>
Галузі знань	<u>В Культура, мистецтво та гуманітарні науки</u>
Спеціальності	<u>В6 Перформативні мистецтва</u>
Спеціалізації	<u>В6.01 Сценічне мистецтво</u>
Освітньої програми	<u>«Театрознавство»</u>

Київ – 2026

Розробник:

Гринишина Марина Олександрівна, професор, доктор мистецтвознавства.

Викладачі:

Гринишина Марина Олександрівна, професор, доктор мистецтвознавства.

РПНД розглянуто і затверджено на засіданні кафедри театрознавства

Протокол від 24.08.2026 р., № 8

Завідувач кафедри _____ Наталія ВЛАДИМИРОВА
24.08.2026

РПНД погоджено з гарантом освітньої-професійної програми

“Театрознавство”

Професор, доктор філософських наук

24.08.2026

_____ Ангеліна АНГЕЛОВА

Пролонговано:

на 20__/20__ н.р.,

Завідувач кафедри _____ (_____), протокол від _____.20 № ____
(підпис) (ПІ)

на 20__/20__ н.р.,

Завідувач кафедри _____ (_____), протокол від _____.20 № ____
(підпис) (ПІ)

на 20__/20__ н.р.,

Завідувач кафедри _____ (_____), протокол від _____.20 № ____
(підпис) (ПІ)

на 20__/20__ н.р.,

Завідувач кафедри _____ (_____), протокол від _____.20 № ____
(підпис) (ПІ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Форма навчання	
	денна	
Характеристика навчальної дисципліни	Обов'язкова	
Курс	1	
Семестр	1	2
Кількість кредитів ЄКТС	3	3
Загальний обсяг годин	90	90
	Лекційні	
	18	18
	Семінарські	
	6	6
	Самостійна робота	
	66	66
Вид підсумкового контролю	залік	екзамен

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни – сформувати здобувача цілісне уявлення про художні системи світового театру ХХ – початку ХХІ століття і здатність самостійно визначати належність конкретного сценічного твору або практики до певної художньої системи, обґрунтовувати це рішення із застосуванням фахового понятійно-аналітичного апарату та використовувати здобуті знання у власному театрознавчому дослідженні.

Завдання дисципліни:

1. сформувати розуміння відмінностей між поняттями «театральна система», «творчий метод», «стиль доби», «напрямок» і «течія» та коректно вживати їх в аналізі;
2. простежувати генезис і історичну динаміку провідних театральних систем ХХ – початку ХХІ століття в європейському та українському контекстах;
3. аналізувати конкретну виставу або сценічну практику як реалізацію певної художньої системи, спираючись на документовані джерела;
4. зіставляти художні системи за спільними показниками – джерело сценічної дії, спосіб роботи з актором, стосунки з глядачем, межі застосування;
5. критично оцінювати теоретичні програми режисерів і зіставляти їх із реальною сценічною практикою;
6. визначати місце української театральної практики, насамперед системи Леся Курбаса, у світовому контексті;
7. застосовувати методологію театрознавчого аналізу до сучасних перформативних практик, визначаючи межі її придатності;
8. обґрунтовувати власні висновки в усній та письмовій формі відповідно до вимог фахової комунікації.

Результати навчання (РН) за дисципліною:

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі вищої освіти повинні продемонструвати здатність:

- характеризувати основні художні системи світового театру ХХ – початку ХХІ століття та визначати їхні принципові відмінності;

- пояснювати взаємозв'язок художньої системи театру з історичним, соціокультурним та естетичним контекстом її формування;
- визначати належність конкретної вистави або сценічної практики до певної художньої системи за сукупністю її художніх і сценічних ознак;
- виявляти та інтерпретувати особливості організації сценічної дії, акторської роботи й взаємодії з глядачем у різних художніх системах;
- співвідносити теоретичні положення та творчі концепції режисерів із принципами їх реалізації у сценічній практиці;
- інтерпретувати внесок Леся Курбаса у формування художніх систем українського та світового театру XX століття;
- застосовувати понятійно-аналітичний апарат театрознавства для дослідження сучасних сценічних і перформативних практик;
- аргументувати власну інтерпретацію художнього явища на основі фахових джерел та результатів театрознавчого аналізу.

Програмні результати навчання (ПРН):

- ПР01. Визначати, аналізувати та пояснювати історичні, соціокультурні, художньо-естетичні аспекти розвитку світового та українського перформативного мистецтва.
- ПР06. Застосовувати у мистецькій та дослідницькій діяльності знання естетичних проблем перформативних мистецтв, основних принципів розвитку сучасного сценічного мистецтва.

Інструменти, обладнання та програмне забезпечення:

Персональний комп'ютер або ноутбук, мультимедійний проєктор, екран/інтерактивна дошка для демонстрації сценічних матеріалів; доступ до мережі Інтернет, електронних бібліотек, фахових баз даних, цифрових архівів театральних матеріалів; програмне забезпечення для перегляду відео, роботи з текстовими документами та створення мультимедійних презентацій (Microsoft Office, Google Workspace або аналоги).

3. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Розподіл годин між видами робіт (денна форма)			
	усього	лекції	семінари	сам. робота
1 курс, I семестр				
Тема 1. Базові категорії, понятійний апарат і методології навчальної дисципліни.	15	2	–	13
Тема 2. Система «міметичного театру».	19	4	2	13
Тема 3. Система «синтетичного» театру.	19	4	2	13
Тема 4. Система «театру перетворення».	17	4	–	13
Тема 5. Система «антитеатру».	20	4	2	14
Разом за семестр	90	18	6	66
1 курс, II семестр				
Тема 6. Концепція «розумного Арлекіна» Леся Курбаса.	15	2	2	11
Тема 7. Метод «театру показу» Жана Кокто.	13	2	–	11
Тема 8. Система «політичного театру» 1920 – 1950-х рр.	17	4	2	11
Тема 9. Система «соціального театру» другої половини XX – поч. XXI ст.	15	4	–	11
Тема 10. Система «вбогого» театру Єжи Гротовського – Пітера Брука.	13	2	–	11
Тема 11. Концепція «нового» театру останньої третини XX – поч. XXI ст.	17	4	2	11
Разом за семестр	90	18	6	66
УСЬОГО	180	36	12	132

4. Програма навчальної дисципліни

1 курс, I семестр

Тема 1. Базові категорії, понятійний апарат і методології навчальної дисципліни.

Генезис, історичний шлях, науково-практичне застосування терміну «театральна система». Театральна система як певна «упорядкованість естетичних принципів» (Леся Курбас) і метод організації видовищних форм задля досягнення художньої цілісності вистави. Театральна система як базовий метод акторської та режисерської («шлях до перетворення» за О. С. Курбасом) творчості. Театральна (сценічна) система (за П. Паві) як сукупність знаків (світло, пластика, сценографія тощо). Базові принципи (естетико-художні орієнтири театру; способи організації сценічного видовища; візуальна природа вистави; методика акторського існування у виставі; способи комунікації з глядацькою залю) формування режисерської системи (аналогу театральної системи). Творчий метод як сукупність основних художніх принципів оцінки, відбору та відтворення дійсності у сценічному творі. Історія виникнення й побутування терміну «стиль», категорії «великого», «національного», «авторського» стилю, поняття «стилю доби».

Основні поняття / ключові слова: театральна система, творчий метод, стиль доби.

Рекомендована література: осн. 8, 9, 14; дод. 10, 20, 30.

Тема 2. Система «міметичного театру».

Розуміння «міметичного театру» як театру удавання та сценічної ілюзії (Аристотель). Обов'язковість соціальної проблематики, актуальної для певного часового відтинку, реалізм як стильовий мейнстрім, правдоподібність сценічної реальності, життєподібність людських емоцій та почуттів, натуралістичність побуту як засадничі принципи «міметичного» театру. Натуралістська та імпресіоністська практика Мейнінгенського театру Л. Кронекера, «Вільного театру» А. Антуана (1887 – 1895), «Вільної сцени» О. Брама (1889 – 1894), «театру корифеїв» М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого – П. Саксаганського (1882 – 1907), Театру М. Садовського (1907 – 1919) на шляхах «неореалістичного» та «неоромантичного» оновлення системи «міметичного» театру.

Основні поняття / ключові слова: міметичний театр, натуралізм, неореалізм, імпресіонізм, неоромантизм.

Рекомендована література: осн. 1, 4, 11, 12; дод. 6, 7, 8, 11, 12.

Тема 3. Система «синтетичного» театру.

«Синтетичний» театр – категорія театральної феноменології. Філософська та екзистенціальна проблематика, полістилізм, неканонічність сценічних структур, технологічний синтез створення художнього образу, універсальний вплив на глядача – засадничі принципи «синтетичного» театру. Різносторонні принципи і методи формування системи «синтетичного» театру. Синтетична «театралізація» театру – процес звільнення сценічного мистецтва від примату традиційної драми та утвердження вистави в якості самостійної інституціональної одиниці, здатної народжувати власне театральні смисли. Театр італійського футуризму – синтетичний «театр майбутнього». Маніфести, синтези, ідеї «театру події» та «театру без актора», принцип «безладної» вистави. Синтетична «механізація» театру і становлення театального конструктивізму. Сценографічні проєкти А. Петрицького, В. Меллера, О. Хвостенка-Хвостого в українських театрах 1920-х рр. Синтетична «кабаретизація» (цирквізація і мюзикхолізація) театру. Вистави Ф. Лопатинського, Г. Юри, В. Василька та ін. в «Березолі», Театрі ім. І. Франка, Одеській держдрамі.

Основні поняття / ключові слова: синтетичний театр, театралізація, кабареізація, конструктивізм.

Рекомендована література: осн. 4, 6, 12, 13, 16; дод. 1, 8.

Тема 4. Система «театру перетворення».

Поняття «сценічний символ», «сценічний знак», «сценічна метафора», «поетика вистави» як ключові означення у системі «театру перетворення». Драматургічний парадокс французького символізму: від «маленьких драм» М. Метерлінка до «крокуючої абстракції» А. Жаррі. Практика «Художнього театру» П. Фора (1890 – 1892) і театру «Творчість» О.-М. Люньє-По (1893 – 1899) у процесі формування системи «театру перетворення». Театр і ритуал: багатовекторна художня комунікація від доби античності до доби поставангарду.

Сценічний ритуал у концепції «театру жорстокості» А. Арто. «Родина Ченчі» (1935). Перетворення античної драматургії європейськими та українськими режисерами (М. Рейнгардт, Лесь Курбас, Ж. Кокто, Ж.-Л. Барро, Д. Рондіріс, П. Штайн, Р. Стуруа, Д. Богомазов, І. Мошицький). «Поетичний» театр. Метафорична образність як базис «поетичного» театру. Драматичні поеми Лесі Українки «У пущі» (1908), «Бояриня» (1911), «Лісова пісня» (1911), «Камінний господар» (1912) – передумова національного інваріанту «поетичного» театру. Становлення режисури «поетичного» театру ХХ століття: Е. Г. Крег, М. Рейнгардт, О. Таїров, Лесь Курбас, П. Брук, Р. Стуруа, Е. Некрошюс, Р. Віктюк та ін.

Основні поняття / ключові слова: театр перетворення, семіотика сцени, ритуальний театр, поетичний театр.

Рекомендована література: осн. 2, 4, 8, 12; дод. 8, 10, 23, 34.

Тема 5. Система «антитеатру».

Генеza поняття «антитеатру» та його історичний екскурс. Концепція «абстрактного театру» доби «історичного авангарду». Театр дадаїзму: маніфести, художньо-творчі засади. Г. Балль і «Кабаре Вольтер». Драматургія Т. Тцара як базис системи «абстрактного театру». Р. Гюльзенбек і берлінський «Клуб Дада». К. Швіттерс і програма «мерцтеатру». «Король Убю» А. Жаррі (1895) та «Цицьки Терезія» Г. Аполлінера (1917) – маніфести «театру сюрреалізму». Програма сюрреалістичного театру та її реалізація у практиці «Театру Альфред Жаррі» А. Арто (1926 – 1929). Категорія «антидрами» як базис «антитеатру» другої половини ХХ ст. Драматургія абсурдистів (Є. Йонеско, С. Бекет, Е. Олбі, Г. Пінтер, Ж. Жене, С. Мрожек) як основа «театру абсурду і парадоксу». Абсурдистські вистави українських режисерів 1980 – 2000-х рр.

Основні поняття / ключові слова: антитеатр, антидрама, абстрактний театр, дадаїзм, сюрреалізм, театр абсурду.

Рекомендована література: осн. 2, 4, 5, 12, 14, 16; дод. 15, 20, 21, 22.

1 курс, II семестр

Тема 6. Концепція «розумного Арлекіна» Леся Курбаса.

Лесь Курбас (1887 – 1937) – видатний представник світового театрального авангарду та реформатор українського театру. Метод «перетворення» – провідна технологія набуття сценічної майстерності в акторському та режисерському мистецтві. Актор – «розумний арлекін» – новий для українського театру тип інтелектуального, освіченого, фізично вправного, психологічно гнучкого виконавця. Різностильові «вправи» «Молодого театру» 1917 – 1919 рр. – перший етап професійного виховання курбасівського актора. Системне навчання актора у Мистецькому об'єднанні «Березіль». Творчі досягнення Йосипа Гірняка, Мар'яна Крушельницького, Амвросія Бучми, Надії Титаренко, Любові Гаккебуш та ін. Режисерська лабораторія (Режлаб) МОБу (В. Василько, Ф. Лопатинський, Г. Ігнатович, Я. Бортник, Б. Балабан, Л. Дубовик, Б. Тягно, В. Скляренко та ін.) – перша режисерська «школа» українського театру. Режисерський метод «перетворення» як технологічний засіб театру «акцентованого впливу» та «акцентованого вияву». Режисерський метод «перетворення» як метафора, як

перенесення, як поглиблення змісту, як образний вияв суті характеру, поняття, події, явища засобами театрального мистецтва.

Основні поняття / ключові слова: інтелектуалізація, театр акцентованого вияву, театр акцентованого впливу, перетворення.

Рекомендована література: осн. 6, 10, 11, 13; дод. 2, 3, 5, 7, 9.

Тема 7. Метод «театру показу» Жана Кокто.

Жан Кокто (1889 – 1963) – французький поет, прозаїк, драматург, художник, лібретист, хореограф, сценарист, театральний і кінорежисер. Одна з найкрупніших фігур європейської культури ХХ ст. «Театр показу» 1910 – 1930-х рр. – сучасніший погляд на засоби мистецького відображення оточуючої дійсності, презентація повсякденності, новітні принципи образотворення, створення системи сценічних «умовностей», ідея «чистої гри», відмова від вербальної складової дійства, деперсоналізація персонажа. Вистави – репрезентанти концепції «театру показу»: «Бик на даху» («Театр Єлисейських полів», 1920); «Молодята з Ейфелевої вежі» («Шведський балет» Р. де Маре, 1921); «Блакитний експрес» (антреприза С. Дягілева, 1924). «Інтелектуальна» драма Ж. Кокто. «Непатетичне ставлення до міфу». Інтелектуальне осучаснення античних сюжетів. «Антигона» Софокла (Театр «Ательє», 1922); «Орфей» (Театр «Творчість», 1926); «Цар Едіп» Софокла («Театр Сари Бернар», 1927).

Основні поняття / ключові слова: презентація повсякденності, осучаснення міфу, інтелектуалізація, ідея «чистої гри», нова умовність.

Рекомендована література: осн. 4, 16; дод. 4, 19, 29, 32, 33.

Тема 8. Система «політичного театру» 1920 – 1950-х рр.

Роль німецького режисера та теоретика сценічного мистецтва Ервіна Піскатора (1893 – 1966) у формуванні художньої системи «політичного» театру. Підпорядкування сцени задачам політичної боротьби. Постановка вистав актуальної соціополітичної проблематики. Використання плакатної символіки та засобів кінематографу для підкреслення історизму подій. Застосування кінематографічних методів (режисерський сценарій в основі спектаклю, монтаж епізодів дії) в організації сценічного дійства. «Гоп-ля, ми живемо!» Е. Толлера. Суспільно-політична актуалізація класики. Режисура Леопольда Йесснера (1878 – 1945) – політичний театр експресіонізму та неокласицизму. Відтворення героїки сценічними засобами, плакатно-монументальні прийоми, складна організація сценічного простору, скульптурні мізансцени. Використання плакатних прийомів з метою виявлення політичного змісту твору. Симбіоз рис неокласицизму й епічного театру у виставах кінця 1920-х рр. Концепція «епічного театру» Б. Брехта (1898 – 1956) як стрижневий художній метод системи «політичного театру». Теорія і практика «епічного» театру. Епічна – антиаристотелівська – драма Б. Брехта: заперечення класичних драматичних форм, відмова від життєподібності фабули, критичне ставлення до оточуючої дійсності, документальність, морально-етична проблематика. Створення репертуару, співзвучного духові часу, актуалізація класики, інсценізація прози. «Зрілі» п'єси Б. Брехта – підвалина «епічного» театру: дидактична, «інтелектуальна» драма, «епічна» композиція (низка подій поєднана з авторовим коментарем щодо кожної), перетворення «правди життя» на «правду сцени», конфлікт персонажа з автором, акторське «відчуження» від персонажа, удавання

емоцій замість їхнього переживання, принципово неілюзорний простір сцени, зонги – музично-вербальна характеристика подій та їхніх учасників, заохочення публіки до критичного ставлення до п'єси і вистави за нею. «Малий органон для театру» (1948) – зміни у концепції «епічного» театру. Вплив методу «відчуження» на творчість Дж. Стрелера, Е. Некрошюса, Р. Вілсона, С. Данченка, Д. Богомазова та ін.

Основні поняття / ключові слова: політичний театр, соціальна проблематика, експресіонізм, епічний театр, документальний театр, відчуження.

Рекомендована література: осн. 4, 8, 11, 12, 13, 17; дод. 17.

Тема 9. Система «соціального театру» другої половини XX – поч. XXI ст.

Соціальний театр – форма масового театру. Зв'язок театрів з політичними партіями, громадськими інституціями, робітничими організаціями. Актуальна проблематика вистав, спрощені засоби виразності. Максимальне залучення глядацького активу до діяльності трупі. «Театральна Робітня» (Theatre Workshop) (1945 – 1964 рр.) Джоан Літлвуд (1914 – 2002) – британської театральної режисерки. Ідея культурного центру, народного театру для робітничого глядача. Класичний репертуар і п'єси актуальної проблематики, адаптовані популярним піснярем Джиммі Міллером (Еваном Макколом). Агітвистава «Уран-235». Принципово некомерційний та експериментальний характер сценічної ініціативи. Статус «мандрівного» театру. Наслідування ідеям Е. Піскатора та Б. Брехта. Імпровізаційний принцип роботи актора, метод колективної творчості, активізація стосунків з аудиторією, використання техніки театру «малих» форм (кабаре, мюзик-хол), скупі виражальні засоби. Програма акторського тренінгу – комбінація прийомів «системи» К. С. Станіславського, італійської комедії масок, «експресивного» танцю Р. фон Лабана, евритміки Е. Жак-Далькроза, біомеханіки Вс. Мейєрхольда. Найвідоміші вистави: «Бравий вояк Швейк» за Я. Гашеком, «Матінка Кураж та її діти» Б. Брехта (обидві – 1955), «Заручник» Б. Бієна та «Медовий смак» Ш. Ділейні (обидві – 1958) документальний спектакль-колаж «О! Що за чудова війна!» (1963). Даріо Фо (1926 – 2016) – італійський драматург, режисер, теоретик театру, художник. Лауреат Нобелівської премії з літератури (1997). Фундатор демократичного, суспільноактивного театру, тісно пов'язаного з робітничим політичним рухом, орієнтованого на широкі соціальні верстви, фінансово незалежного від держави. Пошук прийомів передачі й способів донесення до глядача політично актуального змісту документального матеріалу. Інформативність, хронікальність вистав, техніка включення глядача, прийоми емоційного шокінгу, естетичні принципи «бідного» театру. «Нова сцена» – театр італійських комуністів. Вистави-комедії політичного спрямування. «Ла Комуна» (1970 р.) – театр ультралівого спрямування. Сатирична фантасмагорія 2003р. «Двоголова аномалія» («Путінські мізки»). Аріана Мнушкін (н. 1939) – французька режисерка театру і кіно. «Театр дю Солей» (1964) – створення народного театру за моделлю Жана Вілара, метод колективної творчості, прийоми «епічного» театру Б. Брехта, нове сценічне мовлення, відмова від життєподібності сценічної реальності, нетрадиційний театральний простір, «багатофокусні» вистави (М. Есслін). Соціальний паратеатр. Концепція «Театру спонтанності» (1924)

автора соціометрії Я. Морено. Методика психодрами. Типи «психологічного» театру. Концепція «Театру пригноблених» (1970) А. Боаля. Форми «театру пригноблених». Похідні форми сучасного соціального театру. Соціальний театр в Україні як форма соціального діалогу в умовах тривалого військового конфлікту.

Основні поняття / ключові слова: соціальний театр, масовий глядач, документальність, політична ангажованість, колективна творчість, театр пригноблених, психодрама.

Рекомендована література: осн. 4, 8, 12; дод. 16.

Тема 10. Система «вбогого» театру Єжи Гротовського – Пітера Брука.

Єжи Гротовський (1933 – 1999) – польський театральний режисер, педагог, теоретик театру. «На шляху до вбогого театру» (1965). Концепція «неотеатру» – послідовна відмова від застарілої вагнерівської концепції театру як сукупності мистецтв (Є. Яроцький). Максимальна економія сценічних засобів (сценографія, костюми, аксесуари), інтенсифікація акторського виконання, гранична пластична емоційна виразність актора. Вистава як священнодійство. Проєкт «Паратеатр» («Театр співучасті») (1970 – 1978). Орієнтація на виконавця, ідея «транскультурного селища» або «монастиря творчості». «Театр витоків» (1979 – 1980) – практичне дослідження виконавської техніки, спостереження за обрядами і ритуалами різних народів. Перформативні практики 1990-ті рр. у «Центрі театрального експерименту» (м. Понтедера, Італія). Рецепція театральних ідей Є. Гротовського у світовому театрі останньої третини ХХ ст. – початку ХХІ ст. Пітер Брук (1925 – 2022) – британський режисер театру і кіно, популяризатор ідей Є. Гротовського. «Міжнародний центр театральних досліджень» (1968). Театр «Буф дю Нор» (1974 – 2008). Вплив ідей А. Арто, Б. Брехта, Є. Гротовського. Шекспіріана П. Брука (1950 – 1987) – від «театру жорстокості» до «епічного театру». «Марат/Сад» П. Вайса (1964), «Король Убю» А. Жаррі (1977), «Вишневий сад» А. Чехова, «Махабхарата» за давньоіндійським епосом (1985) – елементи «тотального» театру П. Брука. «Порожній простір» (1968), «Точка відліку» (1987), «З Шекспіром» (1988), «Жодних секретів» (1993), «Між двома видами тиші. Розмови з Пітером Бруком» (1999) – етапи досягнення режисером «матерії театру».

Основні поняття / ключові слова: вбогий театр, театр співучасті, обряд і ритуал, тотальний театр.

Рекомендована література: осн. 3, 5, 7, 8, 12, 14, 16, 17; дод. 14, 24, 25, 26, 28, 31.

Тема 11. Концепція «нового» театру останньої третини ХХ – поч. ХХІ ст.

Акціонізм – мистецтво дії, поведінки і жесту. Орієнтація на творчий процес, а не на його результат. Утворення кроскультурних, гібридних форм. Соціальність, впливовість, процесуальність (тривання у часі), епатажність, експериментальність, алогічність, випадковість, антиреальність – характерні риси акційного мистецтва. Хеппенінг (happening – випадок, подія) – видовищна гібридна сценічна формація, безсюжетна імпровізація, спонтанна сценічна акція, видовище без матриці (М. Кірбі), різновид синтезованого мистецтва (Дж. Стайн). Відмова від літературної основи, створення сценарію дійства,

ототожнення сценічної та життєвої реальності, втягування публіки у видовище, нетрадиційний театральний простір (вулиця, майстерня, церква, виставкова зала тощо), відмова від персонажа на користь ситуації, події, сценічного жесту – принципи організації хеппенінгу. Виконавець хеппенінгу – оповідач, танцівник, читець. Апеляція до підсвідомості глядача, його спонтанних реакцій, марень і сновидінь. Колаж (гуртування учасників, нагромадження речей, мікст з промов, гасел, політичних закликів) і бріколаж (організація дії на очах у публіки за допомогою підручних матеріалів) – технології хеппенінгу. Перформанс (to perform – виконувати) – синтетична візуальна форма, що поєднує у ціле театр, образотворче мистецтво, танець, відео, поезію та кіно (П. Паві). Опора на візуальність, використання культурних просторів (сценічні майданчики, художні галереї, музеї тощо), часте застосування мультимедійних технологій. Не спонтанність дії, а наявність наперед прописаного її порядку, відсутність просторово-часових обмежень, фрагментарність дії, необов'язковість прямого контакту з глядачем. Тіло, жести, поведінка – засоби виконавця перформансу (перформера). Різноманітність видів перформансу (просторо-часовий, автобіографічний, ритуальний, актуальний, візуальний). Ричард Шехнер (н. 1934) – американський режисер, теоретик театру, театрознавець, засновник студійних театрів, що експериментують з «театром середовища», колективною творчістю й різноманітними акторськими техніками: «The Performance Group» (1967 – 1991), «East Coast Artists» (1992 – 2009). Вистави: «Діоніс 69» за Евріпідом, «Макбет» В. Шекспіра (1969), «Матінка Кураж та її діти» Б. Брехта (1975). Створення власної наукової школи. Праці «Театр середовища» (1973), «Кінець гуманізму» (1981), «Теорія перформансу» (1988, 2003, 2007, 2009), «Майбутнє ритуалу» (1993), «Перформативні дослідження – Вступ» (2002, 2006). Тадеуш Кантор (1915 – 1990) – польський режисер, художник, сценограф, фундатор краківського театру-майстерні «Кріко-2». Вистави: «Померлий клас» (1975), «Вельополе, Вельополе» (1980), «Хай згинуть артисти» (1985), «Я сюди не повернусь» (1988), «Ніни мої уродини» (1991). Хеппенінги: «Крікотаж» (1965), «Ле Гранд Амбалаж» (1966), «Водяна курочка», «Лист», «Панорамний морський хеппенінг (усі – 1967), «Урок анатомії за Рембрандтом», «Зустріч із носорогами» (обидві – 1968). Перформанси Т. Кантора – презентація нового мистецького керунку – «театр художника»: антиреалізм («автономний театр»), радикальний авангардизм («нульовий театр»), застосування манекенів («театр смерті»), випадковість і деструктивність («театр інформель»), прийом упаковки («амбалаж»). Роберт Вілсон (н. 1941) – американський режисер, сценограф, драматург. Перший період творчості – режисер без театру: «Погляд глухого» (1971), «Гора Ка і тераси гарденій» (1972), «Життя й епоха Йосипа Сталіна» (1973) – експерименти зі словом, сценографією, освітленням, акторським тілом, сценічним часом. 1992 р. фундація Театральної академії Вотермілл-центр (Лонг-Айленд). «Берлінер Ансамбль» (2007 – 2009): «Тригрошова опера» Б. Брехта, «Леонс і Лена» за Г. Бюхнером, «Лулу» Ф. Ведекінда, «Сонети Шекспіра». Візуальна режисура, антилітературність, антипсихологізм, спонтанність – засади «театру Вілсона». Створення партитури акторських рухів та світла, застосування реквізиту і предметів («скульптур») як виконавців, уподібнення виконавця «зверхмаріонетці».

Основні поняття / ключові слова: акціонізм, хеппенінг, перформанс, перформативний поворот, перформативні дослідження, театр художника.

Рекомендована література: осн. 8, 12, 15, 16, 18; дод. 13, 18, 21, 27.

Завдання для семінарських занять:

Тема	Завдання	Форма подання	Макс. кількість балів
2	Проаналізувати одну виставу або сценічну практику, визначивши засоби створення сценічної правдоподібності та їх художню функцію.	Доповідь, обговорення	20
3	Проаналізувати конкретну виставу або сценографічне рішення, визначивши принципи синтезу мистецтв та їх вплив на сценічний образ.	Доповідь, обговорення	20
5	Проаналізувати драматичний текст або виставу, визначивши способи руйнування традиційних принципів театральної форми.	Доповідь, обговорення	20
6	Проаналізувати прояви методу «перетворення» в акторській або режисерській практиці Леся Курбаса.	Доповідь, обговорення	10
8	Проаналізувати виставу або теоретичну концепцію, визначивши засоби її соціально-політичної актуалізації.	Доповідь, обговорення	10
11	Проаналізувати конкретну перформативну практику, визначивши роль дії, тіла, простору та взаємодії з глядачем.	Доповідь, обговорення	10

Критерії оцінювання семінарського заняття

Рівень виконання	Бали	
	I семестр	II семестр
Доповідь містить самостійний аналіз конкретної вистави або сценічної практики; чітко визначено її художні ознаки відповідно до теми семінару та розкрито їхню функцію; висновки аргументовано, термінологію використано точно; здобувач змістовно відповідає на запитання та опонує.	17-20	9-10
Основні художні ознаки сценічного матеріалу визначено правильно, але їхню функцію або зв'язок із відповідною художньою системою розкрито не повністю; висновки загалом обґрунтовані; відповіді на запитання переважно правильні.	11–16	6-8
У доповіді переважає опис або переказ матеріалу над аналізом; висновки недостатньо пов'язані з конкретним сценічним матеріалом; термінологія використовується неточно; відповіді на запитання та опонування поверхові.	1-10	1-5
Доповідь не підготовлена .	0	

5. Методи навчання

У процесі вивчення навчальної дисципліни використовуються такі методи навчання:

- словесні методи: лекція, семінар-дискусія, обговорення, опонування;
- наочні методи: демонстрація відеофіксацій вистав, сценічних фрагментів, фотоматеріалів та інших документальних матеріалів;
- аналітичні методи: аналіз і синтез художніх ознак театральних систем, режисерських концепцій та сценічних практик;
- порівняльний та історико-культурний методи: зіставлення художніх систем і розгляд їх у відповідному історичному, соціокультурному та естетичному контексті;
- методи самостійної роботи: опрацювання фахової літератури, сценічних матеріалів, підготовка аналітичних доповідей та аргументованих висновків.

6. Самостійна робота та критерії оцінювання

Тема	Завдання	Форма подання	Макс. Кількість балів
1-11	Самостійне опрацювання рекомендованої літератури	доповідь на семінарських заняттях / експрес-тест/ відповіді на екзамені	-

7. Форми проведення контролю та критерії оцінювання

Результати навчальної діяльності здобувачів оцінюються за 100-бальною шкалою.

Поточний контроль: поточне оцінювання роботи здобувачів впродовж семестру проводиться за результатами експрес-опитування, семінарських завдань.

Підсумковий контроль (I семестр) - залік (за результатами роботи в семестрі).

Підсумковий контроль (II семестр) - екзамен

Орієнтовний перелік питань до екзамену

1. Характеристика поняття «театральна система».
2. Характеристика поняття «творчий метод».
3. Естетико-творчі засади системи «міметичного» театру.
4. Сутність етнографічно-побутового реалізму українського «театру корифеїв».
5. Концепція «синтетичного» театру.
6. Феномен «Театру М. Рейнгардта».
7. Європейський та український театральний авангард: спільність і відмінність явищ.
8. Мюзикхолізація ранньорадянського та європейського театру.

9. Реформа українського театру за «методом перетворення» Леся Курбаса.
10. Естетико-художні засади концепції «театру показу» Ж. Кокто.
11. Ідейно-естетичні засади системи «політичного театру».
12. Творчо-естетичні засади концепції «епічного» театру.
13. Філософія мистецтва «абсурду».
14. «Порожній простір» європейського театру другої половини XX ст.
15. Концептуальні засади естетики «бідного» театру.
16. Постдраматичний театр кінця XX століття.
17. Акціонізм в контексті постмодернізму.
18. Перформативні практики сучасного українського театру.

Критерії оцінювання при підсумковому контролі (екзамен)

Критерії оцінювання	Бали
Відмінна відповідь (не менше 95% інформації), можливі несуттєві зауваження та неточності	36-40
Дуже добра відповідь (не менше 85% інформації), мовленнєвих та мовних помилок немає, відповідь на переважну більшість питань, творче мислення	30-35
Добра відповідь (не менше 75% інформації), мовленнєвих та мовних помилок немає, відповідь на більшість питань, окремі недоліки	25-29
Задовільна відповідь (не менше 65% інформації) є зауваження, відповідь на частину питань	19-20
Достатня відповідь (не менше 60% інформації), суттєві мовленнєві та мовні помилки, відповідь на окремі питання.	10-18
Відповідь невірна або вона відсутня	0

8. Розподіл балів, які отримують здобувачі

1 курс, I семестр (залік)

Вид роботи	T1	T2	T3	T4	T5	Сума
Експрес-опитування	8	8	8	8	8	40
Семінарське заняття	—	20	20	—	20	60
Разом	8	28	28	8	28	100

1 курс, II семестр (екзамен)

Вид роботи	T6	T7	T8	T9	T10	T11	Екзамен	Сума
Експрес-опитування	5	5	5	5	5	5	—	30
Семінарське заняття	10	—	10	—	—	10	—	30
Разом	15	5	15	5	5	15	40	100

Шкала відповідності оцінок

Оцінка за стобальною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	Значення оцінки	Рівень компетентності
90 – 100	A	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) у межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками	Високий (творчий)
82 – 89	B	Дуже добре – достатньо високий рівень знань (умінь) у межах обов'язкового матеріалу без суттєвих помилок	Достатній (конструктивно-варіативний)

74 – 81	C	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок	Достатній (конструктивно-варіативний)
64 – 73	D	Задовільно – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності	Середній (репродуктивний)
60 – 63	E	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)	Середній (репродуктивний)
35 – 59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання	Низький (рецептивно-продуктивний)
0 – 34	F	Незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни	Низький (рецептивно-продуктивний)

9. Рекомендована література

Основна література

1. Арістотель. Поетика / пер. з давньогрец. Б. Тена. Харків : Фоліо, 2018. 160 с. (Істини).
2. Арто А. Театр і його двійник / пер. з фр. Р. Осадчука. Київ : Вид-во Жупанського, 2021. 280 с.
3. Барба Е. Паперове каное / пер. з англ. М. Шкарабана. Львів : Літопис, 2001. 288 с.
4. Брокет О. Г., Гілді Ф. Г. Історія театру / пер. з англ. Т. Дитини, Н. Козака, Г. Лелів, Г. Сташків. Львів : Літопис, 2014. 730 с.
5. Брук П. Жодних секретів. Думки про акторську майстерність і театр / пер. з англ. Я. Винницької, О. Матвієнко ; ідея вид., післямова та наук. ред. Б. Козака. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 136 с. URL: <https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Piter-Bruk.pdf> (дата звернення: 24.08.2026).
6. Гринишина М. Синтетичний театр / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2019. 416 с. : іл. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Grinishina_SYNTETYCHNIY_TEATR.pdf (дата звернення: 24.08.2026).
7. Гротовський Є. Театр. Ритуал. Перформер / упоряд., передм. і пер. Б. Козака. Львів : Літопис, 1999. 188 с. (Серія «Мистецтво театру»).
8. Клековкін О. Ю. Mise en scène: Ідеї. Концепції. Напрями / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2017. 800 с. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Klekovkin-MISE_EN_SCENE-text.pdf (дата звернення: 24.08.2026).
9. Клековкін О. Ю. THEATRICA: Лексикон / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2012. 800 с. URL:

https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Klelovkin_THEATRICA_Lexicon.pdf (дата звернення: 24.08.2026).

10. Курбас Л. Філософія театру / упоряд. М. Лабінський ; ред. М. Москаленко ; післямова Д. Лабінської. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. 917 с.

11. Нариси з історії театрального мистецтва України ХХ століття / Ін-т проблем сучас. мистец. АМ України ; гол. наук. ред., упоряд. М. О. Гринишина ; редкол.: В. Д. Сидоренко (голова), І. Д. Безгін, Г. І. Веселовська та ін. Київ : Інтертехнологія, 2006. 1054 с. : іл. URL: <https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/works-istor teatr text.pdf> (дата звернення: 24.08.2026).

12. Стайн Дж. Л. Сучасна драматургія в теорії та театральній практиці : у 3 кн. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2003. Кн. 1 : Реалізм і натуралізм / пер. з англ. І. Босак та ін. 256 с. ; Кн. 2 : Символізм, сюрреалізм і абсурд / пер. з англ. Н. Козак. 272 с. ; Кн. 3 : Експресіонізм та епічний театр / пер. з англ. О. Дзери. 288 с.

13. Український театр ХХ століття : антологія вистав / за заг. ред. М. Гринишиної ; Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2012. 944 с. : іл. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=2747> (дата звернення: 24.08.2026).

14. Carlson M. Theories of the Theatre : A Historical and Critical Survey from the Greeks to the Present. Expanded ed. Ithaca ; London : Cornell University Press, 1993. 553 p.

15. Fischer-Lichte E. The Routledge Introduction to Theatre and Performance Studies / ed. by M. Arjomand, R. Mosse ; transl. by M. Arjomand. London ; New York : Routledge, 2014. xi, 201 p.

16. Goldberg R. Performance Art : From Futurism to the Present. 3rd ed. London : Thames & Hudson, 2011. 256 p. (World of Art).

17. Lehmann H.-T. Postdramatic Theatre / transl. and with an introduction by K. Jürs-Munby. Abingdon ; New York : Routledge, 2006. 214 p. URL: https://monoskop.org/images/2/2d/Lehmann_Hans-Thies_Postdramatic_Theatre.pdf (дата звернення: 24.08.2026).

18. Schechner R. Performance Theory. Rev. and expanded ed. London ; New York : Routledge, 2003. xix, 407 p. (Routledge Classics).

Допоміжна література

1. Бобошко Ю. М. Режисер Лесь Курбас. Київ : Мистецтво, 1987. 197 с.

2. Веселовська Г. І. Театральні перехрестя Києва 1900–1910-х рр. : Київський театральний модернізм : монографія. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Гнозис, 2007. 328 с.

3. Веселовська Г. І. Український театральний авангард / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2010. 392 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=1798> (дата звернення: 24.08.2026).

4. Гідель А. Коко Шанель / пер. з фр. О. Колесникової. Харків : Фабула, 2018. 320 с.

5. Гринишина М. О. Театр української драматургії: Сучасна та класична українська п'єса на сценах театрів у 1930-х роках / Ін-т проблем сучас. мистец. АМ України. Київ : Інтертехнологія, 2006. 283 с. : іл.

6. Гринишина М. О. Містові й світові: Драматургія А. П. Чехова на українському кону в інтерконтекстуальних зв'язках із світовим сценічним простором / Ін-т проблем сучас. мистец. АМ України. Київ : Інтертехнологія, 2008. 426 с. : іл. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Grinishina_Mistovi-i-svitovi.pdf (дата звернення: 24.08.2026).

7. Гринишина М. О. Театральна культура рубежу XIX–XX століть: Реалізм. Дискурс / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2013. 344 с. : іл. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Grinishina_-_Teatralna_kultura_XIX-XX.pdf (дата звернення: 24.08.2026).

8. Дмитрова Л. Підручна книга з історії всесвітнього театру. Вип. 1 / за ред. й вступ. увагами проф. О. Білецького. Київ : Держ. вид-во України, 1929. 469, [2] с. URL: <https://omeka.nibu.kyiv.ua/s/nibu/item/2226> (дата звернення: 24.08.2026).

9. Єрмакова Н. Березільська культура: Історія, досвід / Ін-т проблем сучас. мистец. НАМ України. Київ : Фенікс, 2012. 512 с. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/Ermakova_-_BEREZIL_text_block.pdf (дата звернення: 24.08.2026).

10. Клековкін О. Ю. Сакральний театр: Генеза. Форми. Поетика : монографія. Київ : Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 2002. 272 с.

11. Лужницький Г. Український театр : наукові праці, статті, рецензії : зб. праць : у 2 т. / Львівський національний університет імені Івана Франка, кафедра театрознавства та акторської майстерності ; Український вільний університет. Львів, 2003. Т. 1 : Наукові праці. 344 с. ; Львів, 2004. Т. 2 : Статті, рецензії. 360 с. URL: <https://kultart.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Tom-1.pdf> (дата звернення: 24.08.2026).

12. Садовський М. К. Мої театральні згадки, 1881–1917. Харків ; Київ : Держ. вид-во України, 1930. 120 с. URL: <https://elib.nlu.org.ua/object.html?id=4157> (дата звернення: 24.08.2026).

13. Atkins R. Artspeak : A Guide to Contemporary Ideas, Movements, and Buzzwords, 1945 to the Present. 3rd ed. New York : Abbeville Press, 2013. 288 p.

14. Barba E., Savarese N. A Dictionary of Theatre Anthropology : The Secret Art of the Performer / transl. by R. Fowler. 2nd ed. London ; New York : Routledge, 2006. 320 p. (A Centre for Performance Research Book).

15. Billington M. Harold Pinter. New and updated ed. London : Faber and Faber, 2007. xi, 468 p.

16. Boal A. The Rainbow of Desire : The Boal Method of Theatre and Therapy / transl. by A. Jackson. London ; New York : Routledge, 1995. 188 p.

17. Brecht B. Brecht on Theatre / ed. by M. Silberman, S. Giles, T. Kuhn ; transl. by J. Davis et al. London ; New York : Bloomsbury Academic, 2019. xi, 377 p. (Bloomsbury Revelations).

18. Carlson M. Performance : A Critical Introduction. 3rd ed. London ; New York : Routledge, 2018. xii, 291 p.

19. Cocteau J. The Difficulty of Being / transl. by E. Sprigge. New York : Da Capo Press, 1995. 160 p.

20. Dempsey A. *Art in the Modern Era : A Guide to Styles, Schools & Movements*. New York : Harry N. Abrams, 2002. 304 p.
21. Dixon S. *Digital Performance : A History of New Media in Theater, Dance, Performance Art, and Installation / with contributions by B. Smith*. Cambridge, Mass. ; London : The MIT Press, 2007. xv, 809 p. (Leonardo).
22. Esslin M. *The Theatre of the Absurd*. 3rd ed., new ed. London : Methuen, 2001. 480 p. (Methuen Literature).
23. Fischer-Lichte E. *The Semiotics of Theater / transl. by J. Gaines, D. L. Jones*. Bloomington ; Indianapolis : Indiana University Press, 1992. vii, 336 p. (Advances in Semiotics).
24. Fischer-Lichte E. *The Transformative Power of Performance : A New Aesthetics / transl. by S. I. Jain*. London ; New York : Routledge, 2008. 232 p.
25. Grotowski J. *Teksty zebrane / zespół red. A. Adamiecka-Sitek i in.* Warszawa : Wydawnictwo Krytyki Politycznej ; Instytut im. Jerzego Grotowskiego ; Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskiego, 2012. 1131, [4] s.
26. Grotowski J. *Towards a Poor Theatre / ed. by E. Barba ; preface by P. Brook*. New York : Routledge, 2002. 262 p. (A Theatre Arts Book). URL: https://monoskop.org/images/e/e2/Grotowski_Jerzy_Towards_a_Poor_Theatre_2002.pdf (дата звернення: 24.08.2026).
27. Kaprow A. *Essays on the Blurring of Art and Life / ed. by J. Kelley*. Expanded ed. Berkeley ; Los Angeles ; London : University of California Press, 2003. xxix, 268 p.
28. Kosiński D. *Słownik teatru*. Kraków : Wydawnictwo Zielona Sowa, 2006. 606 s.
29. Milhaud D. *My Happy Life / transl. from the French by D. Evans, G. Hall, C. Palmer*. London ; New York : Marion Boyars, 1995. 285 p.
30. *Modern Theories of Drama : A Selection of Writings on Drama and Theatre, 1850–1990 / ed. and annotated by G. W. Brandt*. Oxford : Clarendon Press, 1998. xxii, 334 p.
31. *Religion, Ritual, Theatre / ed. by B. Holm, B. F. Nielsen, K. Vedel*. Frankfurt am Main ; Berlin ; Bern ; Bruxelles ; New York ; Oxford ; Wien : Peter Lang, 2009. 266 p.
32. Scheijen S. *Diaghilev : A Life / transl. by J. Hedley-Prôle, S. J. Leinbach*. London : Profile Books, 2009. vii, 552 p.
33. Steegmuller F. *Cocteau : A Biography*. 2nd print. Boston : D. R. Godine, 1992. xiv, 591 p. (Nonpareil Books ; 40).
34. Vladimirova N., Grynysyna M. Aesthetic Intentions of the Ritual Scene in the Theatre of Cruelty Program by Antonin Artaud during the 1930s. *Художня культура. Актуальні проблеми*. 2020. Вип. 16(2). С. 116–121. DOI: 10.31500/1992-5514.16(2).2020.217801.

Інформаційні ресурси

1. Інституційний репозитарій Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : фонди «Факультет театрального мистецтва» і «Наукова періодика» ; повні тексти випусків

«Наукового вісника», навчальних посібників і кваліфікаційних робіт у відкритому доступі. URL: <https://ir.knutkt.edu.ua/> (дата звернення: 24.08.2026).

2. Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України : розділи «Індивідуальні монографії» і «Колективні монографії» ; повнотекстові PDF праць з історії та теорії театру (Гринишина, Клековкін, Єрмакова, Веселовська, «Нариси з історії театрального мистецтва України XX століття»). URL: <https://mari.kyiv.ua/publications/monographs> (дата звернення: 24.08.2026).

3. Електронна бібліотека «Культура України» / Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого : тематичний каталог «Театральне мистецтво» ; оцифровані видання з історії світового й українського театру (14 324 документи у бібліотеці). URL: <https://elib.nlu.org.ua/catalogue.html?catalogue=41> (дата звернення: 24.08.2026).

4. Monoskop : відкрита дослідницька вікі з мистецтва й медіа ; розділ Theatre зі сторінками про Б. Брехта, Е. Піскатора, П. Сонді, Р. Вілсона та повними PDF праць Г.-Т. Леманна і Є. Гротовського. URL: <https://monoskop.org/Theatre> (дата звернення: 24.08.2026).

5. Encyclopedia.Grotowski : онлайн-компендіум Інституту імені Єжи Гротовського ; статті про вистави, учасників Театру-Лабораторії та поняття методу, галереї, відео- й аудіозаписи, бібліографії та хронології. URL: <https://grotowski.net/en> (дата звернення: 24.08.2026).